

Sakralna architektura drewniana

Elementami na stałe wpisanymi w krajobraz gminy są obiekty sakralnej architektury drewnianej. Do czasów współczesnych przetrwało 10 obiektów (9 cerkwi i 1 kościół), z których 2 stanowią zabytki klasy światowej i znajdują się na Liście Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Przyrodniczego UNESCO.

Kościół w Sękowej

Kościółek w Sękowej powstał około 1520 roku. Dzisiejszy kształt nadały mu przebudowy z XVII i XVIII wieku, kiedy to otoczono go tzw. sobotami, zbudowano wieżyczkę na sygnaturę oraz dostawiono wieżę od strony zachodniej. Z czasu budowy świątyni zachowała się kamienna chrzcielnica, krucyfiks, oraz malowane na ścianach zacheuszki.

Przed I wojną światową obiekt posiadał bogate wyposażenie, m. in. ambonę oraz trzy późnorenansowe ołtarze z XVII w. Ściany i sufit pokryte były polichromią. Na wieży wisiał dzwon pochodzący z 1540 r. Podczas I wojny światowej świątynia uległa zniszczeniu.

W roku 1994 za wzorowe prowadzenie prac restauratorskich oraz użytkowanie obiektu parafia w Sękowej została wyróżniona nagrodą „Prix Europa Nostra”. W 2003 roku świątynia została wpisana na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Przyrodniczego UNESCO.

Cerkiew w Owczarach

Budowla jest klasycznym przykładem cerkwi zachodniołemkowskiej. Wybudowana została w roku 1653. Uważana za budowlę o wysokich walorach architektonicznych i artystycznych, otrzymała medal organizacji Europa Nostra w 1994 r. Obiekt jest dawną cerkwią greckokatolicką, obecnie pełni jednak funkcję kościoła rzymskokatolickiego. Pomimo tego użytkowany jest przez wiernych obu wyznań. Jest to budowla drewniana, orientowana, o konstrukcji zrębowej. Przy prezbiterium została dobudowana zakrystia, natomiast nad babińcem nadbudowano wieżę o konstrukcji słupowo - ramowej z baniastym hełmem. Nawa i prezbiterium posiadają oddzielne dachy namiotowe, przechodzące w baniaste wieżyczki ze ślepymi latarniami. Ściany babińca obiega chór muzyczny nadwieszony na wystających belkach zrębu. Wnętrze świątyni zdobi oryginalny wystrój, bogaty w zdobienia i malowidła. Całą szerokość nawy zajmuje ikonostas o wysokiej wartości artystycznej pochodzący z XVII i XVIII wieku. W 2013 roku cerkiew została wpisana na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Przyrodniczego UNESCO.

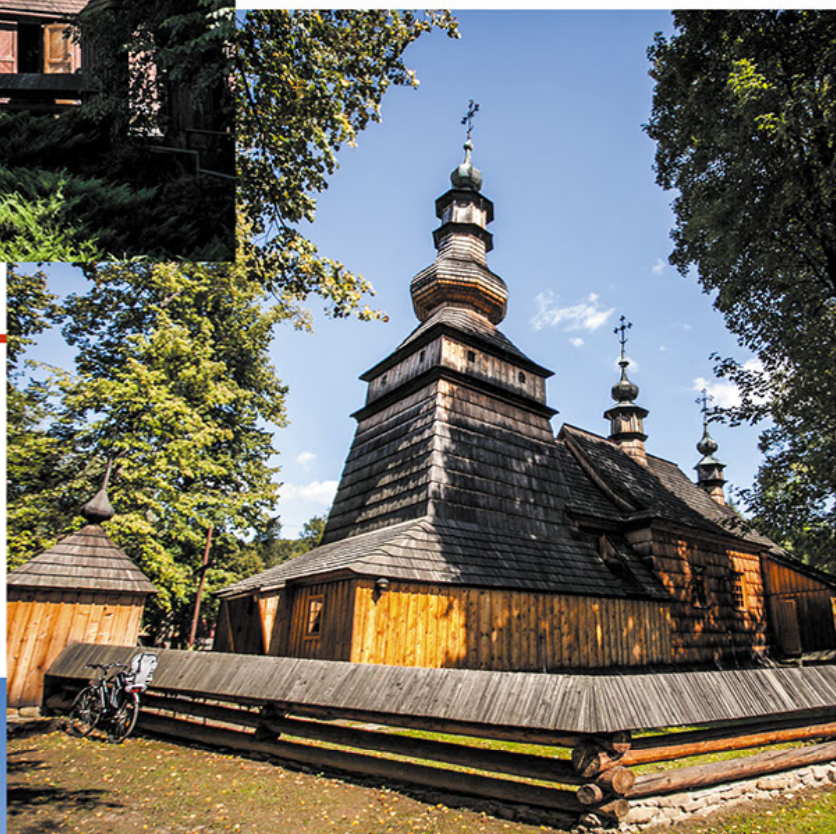

Męcina Wielka

Cerkiew pw. św. Kosmy i Damiana pochodzi z 1807 r. Jest trójdzielna, o konstrukcji zrębowej. Posiada dach pokryty gontem. Wewnątrz znajduje się ikonostas oraz dwa ołtarze w tradycji barokowej z XIX w. Obecnie pełni rolę kościoła rzymskokatolickiego.

Ropica Górna

Świątynia pw. św. Michała Archanioła pochodzi z 1813 r., ew. 1819 r. Budynek jest drewniany, jednonawowy, konstrukcji zrębowej z wieżą słupowo – ramową. Dach nad nawą i prezbiterium dwuspadowy. Blaszane kopułki wieńczą wieżyczki. Wewnątrz cerkwi znajduje się zabytkowy ikonostas rokokowy oraz dwa boczne ołtarze barokowe z XVIII w., na ścianach polichromia figuralna i ornamentalna.

Bodaki

Cerkiew pw. św. Dymitra położona jest bezpośrednio przy drodze prowadzącej do Bartnego. Została zbudowana w 1902 r. Budynek świątyni jest zrębowy, szalowany deskami, trójdzielny, przy prezbiterium posiada dobudowaną zakrytą. Dach, zarówno nad nawą, jak i prezbiterium jest dwuspadowy, kryty blachą. Ikonostas znajdujący się wewnątrz wykonał Szajna z Rymanowa. Znajduje się tu również polichromia figuralna i ornamentalna z XX w. Obecnie cerkiew ta użytkowana jest jako kościół katolicki.

Bodaki

Niedaleko znajduje się z kolei prawosławna cerkiew, także pw. św. Dymitra, z 1934 r. Świątynia jest drewniana, trójdzielna, szalowana deskami. Dach posiada dwie niewielkie kopułki z hełmami. Po wysiedleniach cerkiew na jakiś czas zamieniono na stodołę.

Bartne

Cerkiew greckokatolicką pw. św. Kosmy i Damiana wzniesiono w 1842 r. Jest trójdzielna, z zakrystią przy prezbiterium. Wieża słupowo – ramowa posiada pochyłe ściany z pozorną izbicą. Słupy nośne posadowione na głazach, ujmują węższy babiniec. Wewnątrz stropy. Dachy nad nawą i prezbiterium namiotowe, łamane. Nad częścią babinca znajduje się dach dwuspadowy. Hełm wieży kopulasty, z pozorną latarnią. Zwieńczenia dachów w formie pozornych latarniowych wieżyczek.

W chwili obecnej jako obiekt muzealny, należy do Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach. We wnętrzu zobaczyć można ikostas barokowy z XVIII oraz rokokowy ołtarz boczny z Ukrzyżowaniem pochodzący z 1797 roku. Część ikon i wyposażenia przeniesiono do Bartnego z nieistniejących cerkwi w Nieznajowej.

Bartne

Z kolei budowę prawosławnej cerkwi pw. śś. Kosmy i Damiana ukończono w 1930r. Świątynia jest drewniana, zrębowa. Posiada dach kryty blachą z trzema ośmiobocznymi tamburami. Wewnątrz znajduje się ikonostas przywieziony tu w latach trzydziestych z Chełmszczyzny oraz 12 ikon z nieistniejącej już cerkwi w Świerzowej Ruskiej. Po wysiedleniach cerkiew używano jako stajnię. Obecnie ponownie służy wiernym wyznania prawosławnego.

Wołowiec

Dawna cerkiew greckokatolicka, obecnie prawosławna, pw. św. Opieki Najświętszej Marii Panny zbudowana została w XVIII w. (wg innej wersji w 1880 r.). Po wysiedleniach ludności łemkowskiej stopniowo popadała w ruinę. Dzięki remontom świątynię uratowano od zagłady. Budynek cerkwi jest drewniany, zrębowy, szalowany gontem, trójdzielny. Wieża konstrukcji słupowo – ramowej posiada izbicę.

Krzywa

Znajdująca się tu cerkiew pochodzi z 1854 r. Podczas pierwszej wojny światowej uległa jednak zniszczeniu, dlatego musiała zostać odbudowana (1924 – 1926). Jest to budynek drewniany, zrębowy, trójdzielny, zwieńczony trzema ośmiobocznymi kopułami osadzonymi na tamburach. Największa kopuła znajduje się nad nawą. Dach kryty jest blachą. Wewnątrz zachował się ołtarz ozdobiony malowidłami. Obok cerkwi stoi drewniana dzwonnica z 1924 r. Obecnie użytkowana jest jako kościół katolicki.

I wojna światowa

Na terenie gminy Sękowa znajdują się 23 cmentarze wojenne, przynależące do okręgu III (okręg, w którym miały miejsce najcięższe walki o przełamanie frontu rosyjskiego wiosną 1915 r.) i okręgu I, na których łącznie spoczywa około 5000 żołnierzy z armii austro-węgierskiej, niemieckiej i rosyjskiej, poległych podczas Bitwy Gorlickiej, względnie Gorlicko – Tarnowskiej.

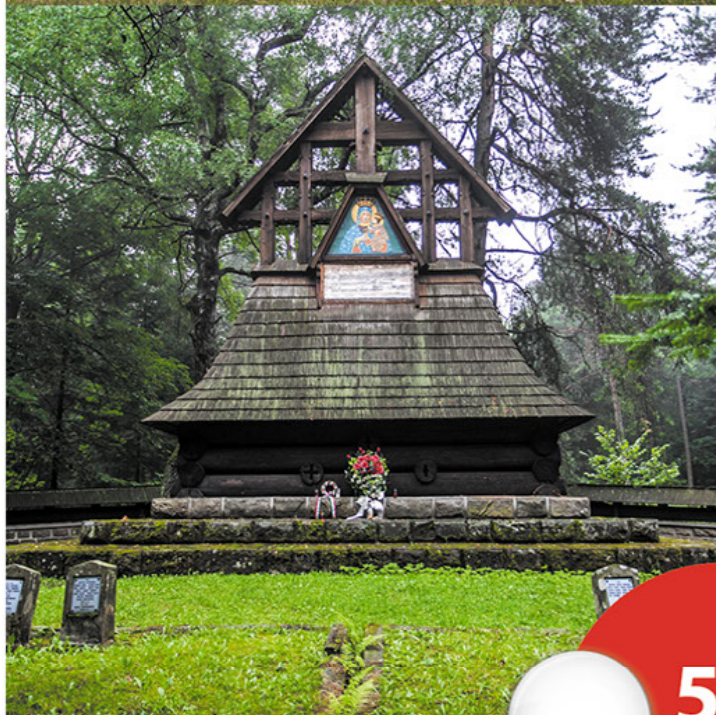
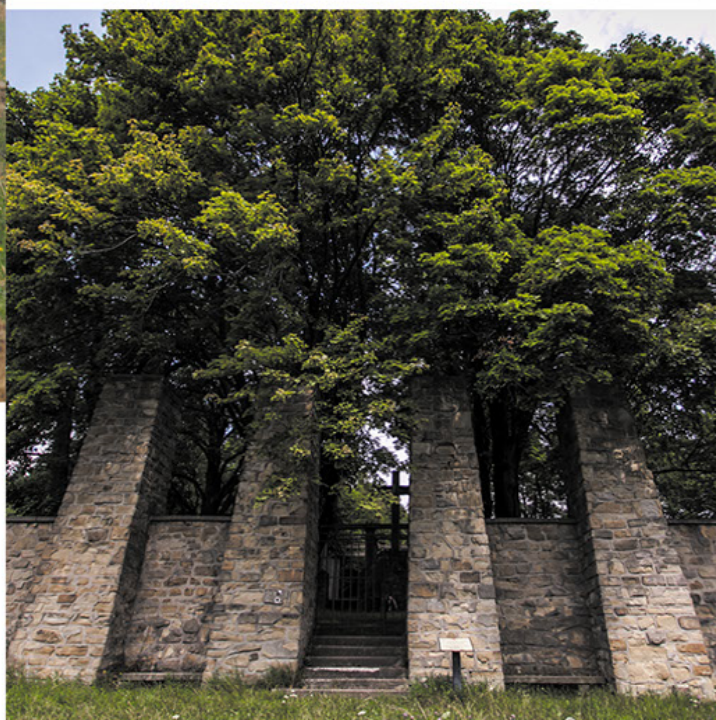
caratu w oczach szerokich mas. Wynik bitwy miał też wpływ na powstanie niepodległej Polski.

Największym cmentarzem na terenie gminy jest cmentarz nr 80 w Sękowej. Zaprojektowany został przez Hansa Mayra. „Jest to bodaj najbardziej charakterystyczny przykład monumentalnego stylu. Masywny mur z kamienia, z przodu cztery kamienne pylony, wewnątrz krzyż betonowy, z tyłu na wyższym tarasie, duża pergola”. Na cmentarzu spoczywa 1206 żołnierzy.

Z kolei na Przełęczy Małastowskiej znajduje się cmentarz nr 60 projektu Duszana Jurkowicza – jeden z najpiękniejszych, a zarazem najbardziej znanych cmentarzy w regionie. „Obiekt na oryginalnym planie regularnego dwunastoboku, na grobach krzyże drewniane. Głównym akcentem jest rodzaj drewnianego ołtarza (niektórym kojarzy się z prasłowiańską gontyną) z kopią obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej.” Pochowanych zostało tu 174 żołnierzy armii austriackiej.

Z okazji przypadającej na przyszły rok 100 rocznicy bitwy pod Gorlicami w Sękowej organizowane są pikniki historyczne, podczas których odbywają się widowiska batalistyczne upamiętniające to wydarzenie. Z roku na rok impreza gromadzi coraz większe rzesze turystów. W chwili obecnej eksperci zaliczają ją do jednych z największych rekonstrukcji bitwy pierwszowej wojny w Europie. W tegorocznej edycji imprezy udział wzięło około 250 rekonstruktorów z Polski i Europy.

Mimo, iż była to największa i najważniejsza bitwa całego frontu wschodniego, w społeczeństwie polskim funkcjonuje bardzo niska świadomość jej znaczenia. Operacja gorlicka zakończyła pogromem 3 armii rosyjskiej, a także całego frontu południowo – zachodniego, a w ślad za nim także frontu północno – zachodniego. Przełom pod Gorlicami stanowił więc punkt zwrotny w całej wojnie na wschodzie. Zapoczątkował on serię klęsk wojsk rosyjskich. Przyczyniły się one do osłabienia i kompromitacji

Zapomniane wsie Łemkowszczyzny

Napływ ludności włoskiej i ruskiej na teren Łemkowszczyzny, czyli Beskidu Niskiego i części Beskidu Sądeckiego przypadł na okres między XIV, a pierwszą połową XVI wieku. Na tereny obecnego zamieszkiwania, czyli zachodnie województwa Polski, ludność została przesiedlona w 1947 roku w wyniku Akcji „Wisła”.

Na terenie gminy Sękowa znajdują się wsie zamieszkiwane niegdyś przez społeczność łemkowską. Część z nich po przymusowych wysiedleniach swoich mieszkańców pozostała do dzisiaj pusta. Aż trudno uwierzyć, że kilkadziesiąt lat temu Czarne, Nieznajowa, Długie, Lipna, Radocyna były tętniącymi życiem osadami. Dzisiaj właściwie nie ma po nich śladu, a jedynymi z niezliczonych niemymi świadkami historii są przydrożne krzyże oraz zdziczałe drzewa owocowe, które wytrawnemu obserwatorowi, jak znaki na mapie wskazują, gdzie kiedyś znajdowały się zabudowania. Aktualnie tereny te przyciągają wielu turystów. Od 2008 roku, w ramach projektu „Przez zarośniętą trawą koleiny dróg, co się kończą przy umarłych sadach... Zapomniane wsie Łemkowszczyzny”, realizowanego przez Zjednoczenie Łemków przy udziale finansowym województwa małopolskiego, zaczęto ustawiać tam tzw. drzwi z tablicami informacyjnymi. Zawierają one opisy i mapki miejscowości z czasów, gdy były zamieszkałe.

Rezerwat skalny Kornuty

Ten rezerwat geologiczny o powierzchni 11,9 ha, położony jest w paśmie Magury Wątkowskiej, na wysokości 760 – 825 m. Został utworzony w 1953 r. i jest jednym z największych i najbardziej rozwiniętych osuwisk na skałach fliszowych. Obecnie pełni rolę najbardziej popularnej i dostępnej atrakcji przyrodniczej zlokalizowanej na terenie gminy. Geneza ochrony osobliwych formacji skalnych pod szczytem Kornuty sięga roku 1935, kiedy zostały uznane one za zabytek przyrody. W okresie międzywojennym przy rezerwacie istniało schronisko turystyczne, które spłonęło i, pomimo wielu starań, do dzisiaj nie zostało odbudowane. „Objęte ochroną skałki to wychodnie piaskowców z Wątkowej, powstałych około 30 milionów lat temu we wczesnym oligocenie. Rozwinęły się tu liczne formy skalne w kształcie baszt, ambon, maczug czy też bloków, płyt i rumowisk. Oprócz form skalnych w rezerwacie „Kornuty” ochronie podlega obszar osuwiskowy. Pomiędzy malowniczo ciągnącymi się na długości około 800 m ścianami obrywu, których wysokość sięga miejscami 20 metrów, zalegają liczne głazy. Na skutek

ruchów masowych powstało tu kilka niewielkich jaskiń szczelinowych, z których największa – jaskinia Mroczna – osiąga głębokość 17 metrów, a jej całkowita długość korytarzy wynosi 175 metrów” [Welc 2012, s. 299 – 300]. Według popularnej lokalnej legendy to właśnie jaskinia Mroczna miała być miejscem, w którym swoje łupy skrywał męciński zbój Sypko.

Karpacko – Galicyjski Szlak Naftowy

Karpacko – Galicyjski Szlak Naftowy jest początkowym odcinkiem transgranicznego Szlaku Naftowego biegnącego od Gorlic poprzez Jasło, Krosno, Sanok i Ustrzyki Dolne na teren Ukrainy – do Borysławia, Drohobycza oraz Lwowa. Jako jeden z głównych produktów turystycznych regionu ma na celu ocalenie od zapomnienia relikwów przemysłu naftowego, który w powiecie gorlickim rozwijał się od 2 połowy XIX wieku. „Jest faktem, że w 1852 r. powstała w „Pustym Lesie”, na pograniczu Siar i Sękowej, pierwsza na świecie kopalnia oleju skalnego. Również w Siarach, w 1856 r. założona została pierwsza w świecie (pozaapteczna) destylarnia nafty”. Ponadto liczne – zachowane do dzisiaj, rozsiane po lasach kopanki, jednoznacznie wskazują, że ziemia sękowska była kolebką przemysłu naftowego nie tylko w Polsce, ale i na świecie. Na trasie szlaku napotkać można na miejsca dokumentujące działalność pionierów przemysłu naftowego Ziemi Gorlickiej (m.in. Wojciecha Biechońskiego, Władysława Długosza, Wiliama H. Mac Garvey’a, Adama Skrzyńskiego, Józefy Szymonowicz i Ignacego Łukasiewicza.

Siary to miejsce, „gdzie powstawały pierwsze w Zachodniej Galicji studnie ropne. Wyeksponowane zostały tu dawne urządzenia wiertnicze z czynnymi otworami „Siary 101” (na posesji prywatnej) oraz „Siary 105” (obok drogi powiatowej Siary – Owczary, ok. 3 km od krzyżówki w Siarach)”. Kolejną miejscowością na szlaku jest Sękowa. Znajduje się tam pomnik upamiętniający Władysława Długosza. Na cmentarzu parafialnym znajduje się z kolei mauzoleum rodowe. Dziedzictwo przemysłowe tego rejonu prezentuje Skansen Naftowy (przy drodze krajowej nr 997), którego ekspozycja przybliży proces technologiczny wydobywania, oczyszczania i transportu ropy [Tamże, dok. elektr.]. Kolejny szlak prowadzi przez Męcinę Wielką i Wapienne.

Magurski Park Narodowy

Jest jednym z sześciu parków narodowych, znajdujących się na terenie Małopolski.

W chwili obecnej jest też jedynym, do którego od strony małopolskiej nie można się dostać. Problemy z wejściem do parku sprawiły, że gmina Sękowa jest wymieniana jako kuriozum, ponieważ prawdopodobnie jako jedyna w kraju ma na swoim terytorium wielką atrakcję, do której nie da się wpuścić turystów. Na szczęście po wielu latach starań doprowadzono do podjęcia rozmów, mających na celu otwarcie parku na Małopolskę. W ramach współpracy planowane jest utworzenie w Wapiennym oraz Bartnym dwóch „satelitarnych” ośrodków parku, wyposażonych w nowoczesne ekspozycje oraz sale prelekcyjne. Z obu miejscowości zostaną poprowadzone ścieżki przyrodnicze, a na szczycie góry Ferdel zostanie wybudowana wieża widokowa.

Magurski Park Narodowy utworzony został 1 stycznia 1995 roku. Rozciąga się na powierzchni 19 962 ha. Jednym z jego głównych zadań jest ochrona bezcennego obszaru przejściowego pomiędzy Karpatami Wschodnimi, a Zachodnimi. Występuje tu roślinność charakterystyczna dla piętra pogórza i regla dolnego strefy przejściowej. Górskie grzbiety porastają lasy bukowe i jodłowe z domieszką jaworu. Magurski Park Narodowy to także blisko 200 gatunków zwierząt (m. in.: niedźwiedź, wilk, łos, jenot, orlik krzykliwy, orzeł przedni, bocian czarny) oraz około 800 gatunków roślin. Ochrona ścisła obejmuje 57, a częściowa 11 z nich. W parku można spotkać prawdziwe unikat, które umieszczone są w Polskich Czerwonych Księgach: roślin – 12 gatunków oraz zwierząt – 10 gatunków. Wśród tych ostatnich szczególnie cenne są trzy gatunki nietoperzy, sklasyfikowane w kategorii CR, tj. gatunki skrajnie zagrożone. Ponadto nad trzema obszarami tj.: Kamieniem, Zimną Wodą oraz najrozleglejszą terytorialnie Magurą Wątkowską, roztoczono terytorialną ochronę ścisłą.

Turystyka uzdrowskowa

Turystyka uzdrowskowa na terenie gminy Sękowa funkcjonuje w oparciu o najmniejsze uzdrowisko w Polsce – Wapienne. Jest to jedna z najatrakcyjniejszych miejscowości gminy Sękowa.

Wapienne położone jest w południowo – wschodniej części województwa małopolskiego, w powiecie gorlickim, gminie Sękowa. Geograficznie przynależy do Beskidu Niskiego i usytuowane jest u stóp północno – zachodniego krańca Pasma Magury Wątkowskiej w dolinie potoku Wapienka na wysokości od 380 do 460 m. n.p.m. Otoczone jest przez pięć wzniesień: Mały Ferdel 577 m., Ferdel 648 m., Górę Męcińską 675 m. i Kamienną 619 m. oraz Barwinok 670 m. Fragment miejscowości wchodzi w obszar Magurskiego Parku Narodowego, a pozostała część znajduje się w Obszarze Chronionego Krajobrazu. Do uzdrowiska przylegają rozległe obszary leśne porośnięte drzewostanem mieszanym – będące częścią Puszczy Karpackiej.

Miejscowe przekazy mówią, że już w XVII w. korzystano z dobrodziejstw miejscowych źródeł, lecząc nimi głównie choroby weneryczne. Na początku XIX wieku kurowali się tutaj m. in. żołnierze napoleońscy, powracający po klęsce moskiewskiej, i właśnie na ten okres datuje się początki działalności zdrojowiska. W czasie zawirowań I wojny światowej zakład został zniszczony. Odbudowę datuje się na lata 1920 – 1924. Pewną ciekawostką jest fakt, że w okresie międzywojennym w Wapiennym leczyły się mniej zamożne warstwy społeczne, głównie okoliczne chłopstwo i mieszczaństwo. Stanowiło to spory ewenement, ponieważ w ówczesnym czasie tzw. „wyjazdy do wód” zarezerwowane były głównie dla elit. Podczas II wojny światowej powtórzył się czarny scenariusz i zakład zdrojowy został kolejny raz zniszczony. Dopiero rok 1955 i przejęcie terenów uzdrowiska przez Powiatową Radę Narodową w Gorlicach wprowadziło nieco ożywienia i rozpoczęła się modernizacja wraz z przystosowaniem ośrodka do celów sanatoryjno – wypoczynkowych. Dzięki dolinnemu położeniu uzdrowisko charakteryzuje się korzystnym podgórskim mikroklimatem. Wysokie parametry czystości wody i powietrza grupują Wapienne wśród nielicznych zdrojowisk, spełniających zaostrome normy zanieczyszczeń przewidzianych dla uzdrowisk. Właściwości lecznicze i profilaktyczne mogą być wykorzystane w leczeniu klimatycznym chorób narządu ruchu i reumatologicznych, a także chorób układu oddechowego i zaburzeń neurologicznych, a poprzez zróżnicowane bodźce klimatyczne i terenowe, może także wspomagać leczenie zaburzeń układu termoregulacyjnego.

Obszar górniczy „Wapienne” rozpościera się na powierzchni 6499100 m². W Wapiennym znajdują się obecnie dwa źródła oraz dwa odwierty wód leczniczych. Są to wody pochodzenia infiltracyjnego, które wśród utworów skalnych ulegają niewielkiej mineralizacji i nasyceniu H₂S, co czyni je wodami słabo zmineralizowanymi. Współczesne zapo-

trzebowanie na wodę leczniczą zabezpieczone jest przez źródła „Kamila” i „Marta”, a w razie wzrostu zapotrzebowania możliwe jest uruchomienie odwiertów „W-1”, „W-2”, które przestały być eksploatowane w 1997 roku i są aktualnie ujęciami rezerwowymi. Dodatkowo w Wapiennym znajduje się

Turystyka narciarska

Pagórkowate ukształtowanie terenu stwarza naturalne warunki do uprawiania sportów zimowych. Na miłośników narciarstwa alpejskiego i snowboardu czekają trzy ośrodki. Stoki narciarskie i wyciągi zlokalizowane na zboczach Magury Małastowskiej stanowią jedną z największych zimowych atrakcji turystycznych regionu. W pobliżu schroniska znajduje się jeden z najdłuższych stoków narciarskich w południowo – wschodniej Polsce. Sztucznie naśnieżana, ratrakowana oraz oświetlona trasa ma długość 1400m. Różnica poziomów wynosi 260m. Na stok prowadzi kolej krzesełkowa 4 – osobowa o przepustowości 2200 osób/h. Długość kolei to 1071,5m. Budynek stacji dolnej wyposażony jest w punkt gastronomiczny oraz WC dla klientów. Na terenie ośrodka znajduje się wypożyczalnia sprzętu narciarskiego i snowboardowego. W rejonie stacji dolnej znajduje się także bezpłatny parking.

Ciekawą propozycję stanowi także wyciąg narciarski OSIR w Małastowie. W swojej ofercie posiada 3 wyciągi oraz 3 trasy narciarskie o długościach 550, 450 i 150 metrów trasy. Przy wyciągach na turystów czeka bufet, wypożyczalnia sprzętu narciarskiego, ski serwis oraz szkoły narciarskie. Nieopodal dolnej stacji wyciągu usytuowany jest parking dla 100 samochodów.

Uzupełnieniem oferty narciarskiej dla początkujących jest wyciąg Sękowa Ski. Jest to pojedynczy wyciąg talerzykowy o długości 250 metrów i zdolności przewozowej wynoszącej 750 osób/h. Różnica poziomów na trasie zjazdowej biegną-

cej wzdłuż wyciągu to 30m. Trasa ta zakwalifikowana jest jako łatwa. Stok dysponuje sprzętem do ratrakowania oraz posiada oświetlenie umożliwiające jazdę po zmroku.

Gmina Sękowa to również idealne miejsce do uprawiania narciarstwa biegowego.

Kompleks „Śnieżne trasy przez lasy” oferuje 80 km oznakowanych i utrzymanych tras o różnym stopniu trudności, poprowadzonych przez najpiękniejsze zakątki gór. Przebiegają obok cerkiewek łemkowskich, cmentarzy wojennych, przez nieistniejące już wsie, gdzie widać ślady domostw, przydrożne kapliczki i krzyże. Kolejną atrakcją dla biegaczy jest trasa biegowa Jagoda o długości 2,5 km zlokalizowana w szczytowych partiach Magury Małastowskiej. Od 2013 roku Ośrodek Wczasowo – Leczniczy w Wapiennym dysponuje 3 trasami do narciarstwa biegowego z założonym śladem o długości 750, 1000 i 1500 m. Trasy posiadają różny stopień trudności. Uzupełnieniem oferty jest wypożyczalnia sprzętu narciarskiego. Istnieje również możliwość nauki z instruktorem.